

УДК 338.242

Індутна К.І.

аспірантка Інституту економіки та прогнозування
НАН України

РОЗВИТОК КНИГОВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Аналізується сучасний стан книговидання: основні показники, проблеми, тенденції. Досліджено головні причини, що призвели до незадовільного стану, та основні напрямки державної політики у книговидавничій сфері.

Книга є не тільки джерелом інформації, вона творить, формує людську особистість і суспільство в цілому. Через книгу передаються з покоління в покоління знання та досвід, накопичені тисячоліттями, які збагачують людство і сприяють розвитку науки, культури й економіки. Але недостатня увага держави до книговидавничої сфери спричинила в Україні її занепад і знецінення книги. Питання розвитку книговидання, дослідження його стану, визначення причин, що призвели до незадовільного стану справ, а також питання державної підтримки мають актуальне значення і потребують ґрунтовного вивчення.

Книговиданню України присвячені наукові праці таких авторів, як О.Афонін [1; 2; 3; 4], О.Коваль [5; 6], М.Тимошик [7; 8], М.Сенченко [9; 10], Т.Кузнякова [11], І.Копистинська [12], К.Родик [13], Дмитро та Віталій Капранови [14], Л. Фінкельштейн [15]. Головними проблемами на українському книжковому ринку сучасні науковці та книгознавці називають низькі показники випуску, наповненість ринку іноземною продукцією та низьку конкурентоспроможність вітчизняної книги в єдиному інформаційному полі пострадянських країн. У свою чергу в роботах О.Афоніна [3; 16], О.Коваль [5; 17], М.Тимошика [8; 18], М.Сенченко [10], О.Сичевського [19] розкрито причини, що призвели до такого стану справ. Серед них основними дослідники виокремлюють: фінансову кризу 1990-х, руйнацію системи книгорозповсюдження, відсутність пільг, наповнення книжкового ринку імпортом. Метою даної статті є аналіз головних проблем книговидання в Україні та причин його сучасного незадовільного стану.

Книговидання України досі має низькі показники випуску книжкової продукції. Впродовж 1993–2008 рр. показник випуску не перевищував двох книг на душу населення і за результатами 2008 р. становив 1,26 книги. Загальний випуск книжкової продукції становить 58,2 млн прим. і 24040 назв видань. Кількість назв видань кожного року збільшується, але загальний тираж навпаки – зменшується. Книжкова продукція в Україні з кожним роком стає різноманітнішою, але загальна кількість примірників є недостатньою. Так, щоб досягнути рівня 1991 р., вітчизняні книговидавці повинні збільшити щорічний випуск ще на 80 млн прим. [9; 20].

Відзначається також зменшення середнього тиражу видання. Так, у 1991 р. він становив 23,3 тис. примірників, а у 2008 р. – 2,4 тис. Зниження тиражів є загальносвітовою тенденцією. Для видавництва видання невеликого тиражу у 2–3 тис. примірників є більш безпечним та економічно вигідним. Точніше, со-

бівартість такого примірника буде вищою, ніж у багатотисячника, але й вірогідність реалізації вища, що для вітчизняного видавця є вирішальним.

Книжковий ринок України заповнений продукцією з близького зарубіжжя. Аналіз статистичної інформації з даного питання свідчить, що у 2007 р. частка імпорту друкованої продукції становила близько третини загального товарообороту, а саме 105,8 млн дол. [21]. Роздрібний товарооборот книг, газет, журналів, друкованих та на електронних носіях за результатами 2007 р. становив 1764,9 млн грн (близько 350 млн дол.) [22]. Імпорт друкованих видань в Україну щороку збільшується (рис. 1.), особливо стрімко з 2004 по 2007 р.

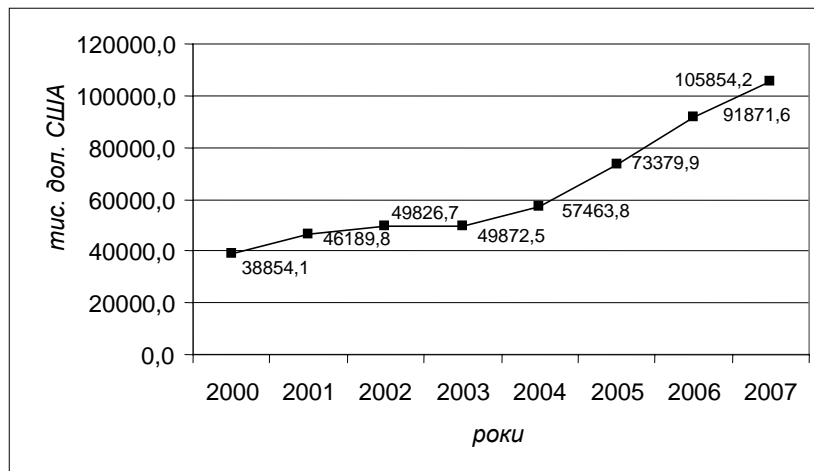

Рис. 1. Динаміка імпорту друкованих видань протягом 2000–2007 рр.

Джерело: складено за даними офіційного сайту Державного комітету статистики України : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Відсутність мовного бар'єру робить український книжковий ринок велими привабливим для російських книговидавців. Видавцям із сусідньої держави вигідно відкривати філіали на території України та працювати з даним ринком прямо на його території. Так в Україні відкриті вже філіали російських видавництв "Махаон" ("Махаон-Україна" – Київ) [23], "Ексмо" (Київ, Львів, Сімферополь) [24], "Азбука" (Київ) [25]. У 2007 р. в Україні з'явилась потужна російська система книгорозповсюдження "Топ-книга", що відкрила свої представництва у Луганську, Запоріжжі, Донецьку, Дніпропетровську, Кривому Розі, Харкові [26]. За наявності потужних фінансових можливостей російські інвестори поступово заповнюють український ринок не тільки книжковою продукцією, а й розповсюджуючими мережами.

У 2008 р. українською мовою було видано 16417 назв видань (68,3%) сукупним тиражем 32606,1 тис. прим. (56,1%). Російською мовою було видано 5748 назв видань (23,9%) сукупним тиражем 22534,9 тис. прим. (38,7%). Динаміка питомої ваги книжок українською мовою за тиражем подана на рис. 2. Найвищі показники випуску видань українською мовою мали місце у 2000 та 2004 р. Протягом останніх трьох років даний показник стабільно зменшувався, що, звичайно, є негативним явищем для українського ринку в умовах його наповнення імпортною продукцією, і тільки в 2008 р. трохи зріс.

На кожного мешканця України видано всього 0,7 книги українською мовою. Середній тираж одного україномовного видання становить 2 тис. прим., російськомовного – 3,9 тис. прим. [20; 21].

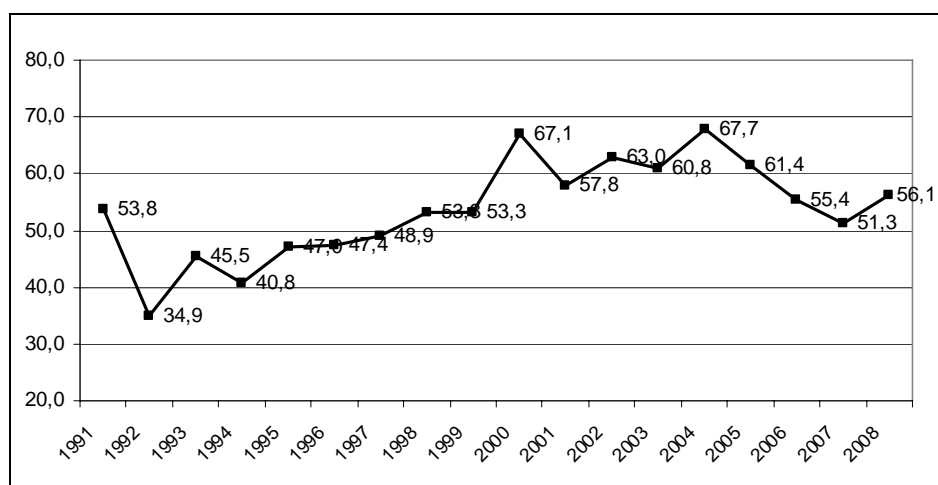

Рис. 2. Динаміка випуску видань українською мовою за 1991–2008 рр.

Джерело: розраховано за даними: Друк України : стат. зб. за відповідні роки. – К. : Кн. палата України; Буряк С. Аналіз випуску друкованої продукції // Вісник книжкової палати за 2006 (№4) та 2007 рр. (№5); <http://www.ukrbook.net/>.

Такий стан справ, звичайно, виник у результаті впливу певних причин. Фінансова криза 1990-х років, низька платоспроможність населення, посилення податкового тиску та відсутність послідовної протекціоністської політики з боку держави, масивний імпорт книжкової продукції з Росії, зруйнована книгорозповсюджувальна мережа, використання технічно застарілого поліграфічного обладнання, залежність від імпоротної сировини та слабо розвинена вітчизняна сировинна база, високі ставки по кредитах, брак коштів на придбання нового поліграфічного устаткування та сучасних матеріалів, повільне впровадження у виробництво новітніх технологій та ринкових методів управління є основними причинами теперішнього становища книговидання в Україні.

Узагальнюючи дослідження провідних учених-книгознавців [3; 8; 12; 18; 29; 30] та власні дослідження [31–33], можна виділити такі основні причини сучасного стану книжкового ринку в Україні:

1. Державна політика та законодавче поле.

В наукових працях виділено декілька етапів розвитку законодавчого поля у сфері книговидання.

1. 1990–1994 рр. – зародження нової правової бази;
2. 1995–2001 рр. – криза у книжковому законодавстві;
3. 2002–2003 рр. – стриманий оптимізм [12].

І четвертий етап з 2004 р. – період поступового відродження книговидання [30, с. 11].

У 1996 р. були прийняті нормативні акти, згідно з якими книговидання обкладалося податком на додану вартість на рівні товарів загального споживання (20%). У Росії в цей час ставка податку була нульовою, у європейських країнах у межах 3–6%. Відповідно у видавничій справі почала складатися кризова ситуація, обсяги книжкової продукції зменшувалися значними темпами.

В Росії у грудні 1995 р. був ухвалений закон "Про державну підтримку засобів масової інформації та книговидання Російської Федерації". Законом передбачалися такі пільги:

– звільнення від податку на додаткову вартість оборотів з реалізації продукції засобів масової інформації, книжкової продукції; редакційної, видавничої та поліграфічної діяльності з виробництва книжкової продукції; послуг з транспортування періодичних друкованих видань та книжкової продукції;

– неоподаткування прибутку, отриманого редакціями засобів масової інформації, видавництвами, організаціями з розповсюдження періодичних друкованих видань та книжкової продукції; отриманого поліграфічними підприємствами та організаціями від надання послуг з виробництва книжкової продукції та продукції засобів масової інформації, в частині, що зараховується до Федерального бюджету;

– неоподаткування прибутку, отриманого редакціями засобів масової інформації, видавництвами, організаціями з розповсюдження періодичних друкованих видань та книжкової продукції, що спрямовується ними на фінансування капітальних вкладень з їхнього основного профілю;

– звільнення від сплати мита ввезення паперу, поліграфічних матеріалів та поліграфічних носіїв, аудіо- та відеоінформації, технологічного та інженерного обладнання для виробництва продукції засобів масової інформації та книжкової продукції [34].

Таким чином, згідно з вказаним законом не обкладався митом та іншими зборами експорт та імпорт книжкової продукції та періодичних друкованих видань. Був створений сприятливий економічний клімат для книговидавничої діяльності, в першу чергу, за рахунок пільгового оподаткування.

До України ринув потік книжкової продукції з Росії. За різними оцінками, обороти російських видавництв на території України сягають від 350 млн до 500 млн дол. [3].

Книговидавнича галузь Росії змогла досягти значних показників як за кількістю назв книг, так і за обсягами випуску друкованої продукції. У 2007 р. випущено 108791 назв видань загальним тиражем 665682,7 тис. прим. [35, с. 12]. Тобто за дванадцять років з часу прийняття пільгового Закону кількість назв видань зросла у три рази, загальний тираж у півтора рази, випуск книг на душу населення з 2,9 книги до 4,7 [36, с. 4]. Обсяги продажів за результатами 2006 р. за оцінкою найбільшої оптово-роздрібною компанії "Топ-книга" становили близько 2 млрд дол. [37].

У березні 2003 р. Верховною Радою України був ухвалений Закон України "Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні", яким з 1 січня 2004 р. вносилися зміни до законодавчих актів з питань оподаткування щодо надання податкових пільг у книговидавничій галузі. Однак фактично діяти він почав лише з 1 липня 2004 р., після прийняття Верховною Радою України Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2004 рік".

На той час книжковий ринок України був уже заповнений імпортною продукцією. Також цим Законом не передбачені пільги для розповсюджувачів книжкової продукції. Для цього необхідне внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", які мають звільнити від оподаткування прибуток не лише видавництв, видавничих організацій, підприємств поліграфії, а й розповсюджувачів книжкової продукції.

Тривала відсутність пільг створила сприятливі умови для заповнення вітчизняного ринку імпортною продукцією і втрати вітчизняними видавцями

своїх позицій. На даний час нормативна база, що регламентує відносини у видавничій сфері, потребує уточнення та удосконалення.

Причому слід враховувати, що пільги у книговидавничій сфері – це не просто фінансові преференції держави. Це фактично державні інвестиції в приріст інтелектуального капіталу, що існує на поточний момент, а також інвестиції в стратегічний розвиток інтелектуального капіталу.

2. Фінансова криза 1990-х.

Безумовно фінансова криза 1990-х років мала визначальний вплив на тогочасний занепад книговидавничої справи. Низька платоспроможність населення, прагнення задовольняти первинні потреби і зниження інтересу до книги у споживачів, переорієнтація капіталу та бізнесу на більш прибуткові сфери, призвели до зниження обсягів продажу книжок, зменшення обігових коштів видавництва та поліграфічних фабрик, сприяли руйнації книготорговельних мереж. Зниження фінансових можливостей поліграфічних фабрик у свою чергу уповільнило оновлення парку технологічного обладнання, впровадження нових технологічних розробок, що призвело до морального та фізичного старіння поліграфічного устаткування, що більш докладно буде окреслено нижче.

3. Руйнація системи книгорозповсюдження.

Важливою складовою видавничої справи є книгорозповсюдження. Мало видати книгу, потрібно ще донести її до читача, доставити у всі куточки країни, щоб вона реалізувала свою інтелектуальну та товарну функцію.

У радянські часи в умовах централізованої системи видання та постачання друкованої продукції діяла єдина державна мережа книжкової торгівлі. За даними Держкомтелерадіо, на той час система налічувала близько 1100 державних книгарень і входила до складу Українського оптово-роздрібного об'єднання книжкової торгівлі "Укркнига". Розгалужену мережу книгарень та кіосків мали також Укоопспілка, "Союздрук", "Військова книга" [38]. Загалом у 1990 р. стаціонарних книгарень налічувалось близько 4 тис. [16, с. 5]. Єдина централізована система книгорозповсюдження охоплювала всю територію України і діяла в чіткому взаємозв'язку з видавцями і поліграфістами.

Постановою Кабінету Міністрів України від 05.11.1991 р. № 311 "Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною власністю)" було роздержавлено державну систему книгорозповсюдження. Іншим директивним документом, Указом Президента України від 31.01.92 р. №70 "Про комерціалізацію державної торгівлі і громадського харчування", книжкова торгівля була прирівняна до загальної торгівлі. Але оскільки книжкова продукція в процесі реалізації не витримувала конкуренції з іншими товарами, то місцеві органи влади почали перепрофільовувати книжкові магазини і виселяти їхні колективи із займаних приміщень. Книга – це специфічний продукт, її не можна рівняти з іншими товарами, тим паче в кризовий період. Державними діями ця книжкова специфіка не була врахована. Така політика призвела до значного зменшення кількості книгарень.

За інформацією Держкомтелерадіо, в сучасних умовах до складу мережі книгорозповсюдження входять близько 900 підприємств, враховуючи і приватних підприємців, які займаються реалізацією книжкової продукції зі столиків та яток. Основна кількість підприємств розташована у містах і в обласних центрах, при цьому в окремих районних центрах вони взагалі відсутні. До існуючих проблем додається недостатній асортимент книг, представ-

лених у книжкових крамницях, відсутність кваліфікованих фахівців книгорозповсюдження та відповідного програмного забезпечення для ведення обліку друкованої продукції, слабе інформаційне забезпечення функціонування книжкового ринку, насамперед, електронними ЗМІ. Ліквідація єдиної системи книгорозповсюдження призвела до проблем з бібліотечними колекторами, що поповнювали фонди публічних, шкільних, відомчих бібліотек [38; 39].

Крім того, в Україні відсутні оптові фірми і дистриб'юторські компанії, які б охоплювали територію всієї країни. Нараховується близько ста невеликих оптових фірм, з яких десять реалізують понад десять тисяч назв книг з річним оборотом 1 млн євро.

Наразі починають розвиватися альтернативні способи розповсюдження книжкової продукції: через супермаркети, книжкові кіоски та клуби, поштові каталоги, інтернет-ресурси. Інтернет-технології доповнюють традиційні способи поширення книжкової продукції і у великих містах набувають з кожним роком дедалі більшої популярності.

Руйнація системи книгорозповсюдження негативно вплинула на функціонування книговидавничої справи в Україні, значно обмеживши можливості збуту книжкової продукції і уповільнивши розвиток галузі.

4. Технічна база галузі.

Розвиток книговидавничих технологій, нових видів матеріалів, вимог до швидкості та якості поліграфічного виконання ставлять нові завдання перед поліграфістами, стимулюють їх якнайефективніше використовувати свої трудові, фінансові та технічні ресурси. У цьому контексті важливим завданням є технічне переоснащення підприємств.

За інформацією Держкомтелерадіо в Україні на сьогодні функціонує близько 2 тис. поліграфічних підприємств різних форм власності [39]. За даними обстеження ряду поліграфічних підприємств, проведеного автором, можна констатувати, що переважна більшість технологічного обладнання великих поліграфічних комбінатів та підприємств є морально та фізично застарілою. Оновлення технічної бази потребує значних фінансових ресурсів. Поліграфічне обладнання коштує дорого і виготовляється переважно за кордоном. На вітчизняних підприємствах використовується обладнання таких фірм, як Koenig & Bauer AG (рулонні офсетні машини), Heidelberg (офсетні машини), Roland (офсетні машини), Komori (аркушеві офсетні машини), Karat (цифрові офсетні машини), Comexi (флексграфські машини).

На прикладі поліграфічних підприємств системи ДАК "Українське видавничо-поліграфічне об'єднання" був проведений віковий аналіз основного технологічного обладнання, а саме: друкарських машин та обладнання для післядрукарських процесів, що показав значну моральну застарілість обладнання. Більша частина виробничого устаткування поліграфічних підприємств, а саме 65,7%, є машини віком від 15 до 30 років. Результати аналізу обладнання за технічним станом свідчать, що більше половини обладнання, а саме 81%, потребують поточного та капітального ремонту [33, с. 106].

Державним бюджетом фінансування переоснащення поліграфічних підприємств не передбачено. Асортиментного ряду поліграфічних машин, що виробляються в Україні, недостатньо для забезпечення потреби в необхідному обладнанні. На підприємствах галузі головним чином використовуються імпортні дорогі машини. Одна нова друкарська офсетна машина може коштувати близько 2 млн євро, тому оновлення технічної бази є капіталомістким

процесом. Поліграфічні підприємства не володіють достатніми обсягами фінансових ресурсів, а умови банківського кредитування, як правило не вигідні. За останні декілька років лише два підприємства з дев'ятнадцяти змогли придбати нові друкарські машини, що звичайно майже не впливає на загальну картину оновлення поліграфічного обладнання підприємствами системи.

Якість поліграфічного виконання книги має велике значення і впливає на її конкурентоспроможність і привабливість для читача. Такі видання, як дитяча література, науково-популярна, енциклопедична з яскравими ілюстраціями потребують досконалого виробничого виконання, що може забезпечити нове технологічне обладнання останнього покоління. Створення державою сприятливих фінансових умов для оновлення технічного устаткування книговидавничої сфери значно могло б спростити процес технічного переозброєння поліграфічних підприємств.

5. Залежність від імпоротної сировини.

Український видавничий ринок залежить від імпоротної паперової сировини. Власні обсяги випуску паперу недостатні. Так, 2003 р. потреби видавців та інших споживачів офсетного паперу були задоволені лише на 12,1% вітчизняною продукцією, решта – близько 105 тис. т паперу – імпорт. Виробництво газетного паперу покриває потреби вітчизняних видавців лише на 20%. Постачальниками паперу в Україну є Росія, Польща, Фінляндія, Німеччина [40, с. 17].

За даними Держкомстату, імпорт паперу та картону становить за результатами 2007 р. 1,3 млрд дол. [21]. Спостерігається стабільна динаміка зростання обсягів імпорту (рис. 3.).

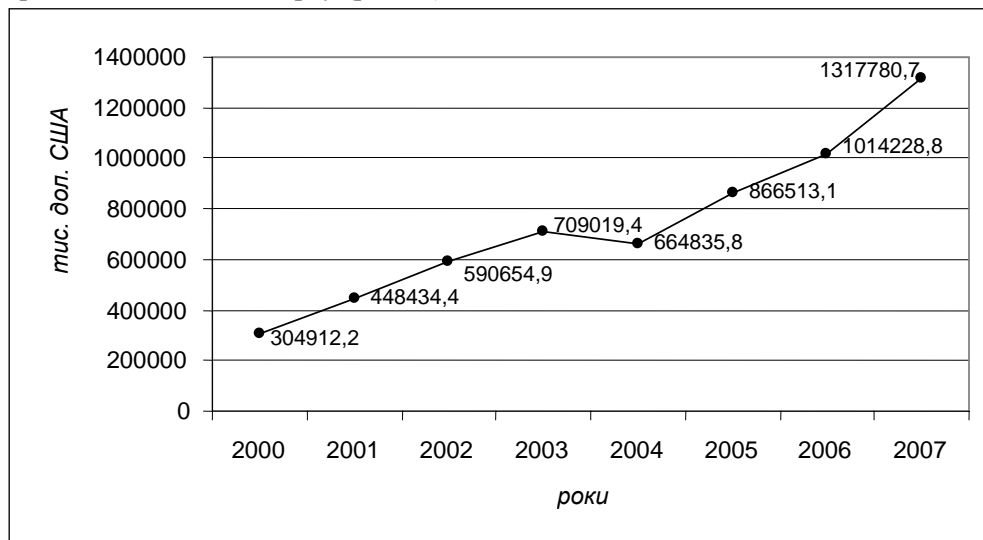

Рис. 3. Динаміка імпорту паперу та картону за 2000–2007 рр.

Джерело: складено за даними офіційного сайту Державного комітету статистики України : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Для досягнення рівня споживання паперу та картону, який притаманний розвинутим країнам, необхідно збільшити обсяги виробництва у 3–4 рази [41]. Наявна матеріально-технічна база не дозволяє цього зробити, тому у найближчі роки тенденція залежності вітчизняних видавців та поліграфістів від імпортних матеріалів збережеться.

У свій час була здійснена спроба зменшення залежності від імпорتنних матеріалів шляхом створення нових виробничих потужностей в Україні. Так, "Державною програмою розвитку національного книговидання і преси на період до 2000 року" було передбачено введення додаткових потужностей та освоєння нових технологій з випуску газетного та офсетного паперу, будівництво целюлозно-паперового комбінату та заводу для випуску біленої целюлози, але цього досягнуто не було, фінансування програми було здійснено всього на 13% [31, с. 23; 42; 43]. Коливання цін на папір впливає на ціну вітчизняної книги. А намагання вітчизняних видавців зекономити відбивається на якості книжкової продукції.

Проведені в даній статті дослідження дозволяють сформулювати систему основних факторів, що призвели до сучасного незадовільного стану книговидавничої справи, яка викладена в таблиці.

Таблиця

Система основних факторів сучасного незадовільного стану книговидавничої справи

Причина	Наслідок
Фінансова криза 1990-х	Недостатня кількість оборотних коштів у видавництвах та поліграфічних підприємств, неспроможність оновлення матеріально-технічної бази, розвитку видавництвах, зниження інтересу до книги серед споживачів та купівельної спроможності населення
Державна політика та законодавче поле (тривала відсутність пільг)	Заповнення ринку імпоротною продукцією та втрата позицій вітчизняними видавцями
Руйнування системи книгорозповсюдження	Недоступність книги у віддалених місечках і селищах, збіднений асортимент, незадоволення попиту на книгу
Застаріла технічна база галузі	Обмежені технічні можливості поліграфічного виконання, низька конкурентоспроможність порівняно з європейськими аналогами
Залежність від імпоротної сировини	Залежність ціни книги від ціни імпортованого паперу, підвищення вартості книги в періоди збільшення ціни паперу

Підсумовуючи зазначимо, що книговидавнича справа на даному етапі перебуває у незадовільному стані. Основні показники випуску книжкової продукції малі і не задовольняють потреби споживачів. Книжковий ринок заповнений імпоротною продукцією і обсяги імпорту щороку збільшуються. На сьогодні вітчизняна книга є малодоступною у віддалених куточках країни і існуюча система книгорозповсюдження не задовольняє потреб споживачів.

До нинішнього стану справ призвели об'єктивні причини, які зберігались упродовж років і мали серйозні наслідки. Серед таких факторів можна виділити: фінансову кризу 1990-х, тривалу відсутність пільг, руйнацію системи кригорозповсюдження, застарілу технічну базу галузі, залежність від імпоротної сировини.

Для виправлення ситуації українське книговидання потребує виваженої державної політики, створення сприятливих умов для розвитку, запровадження комплексу заходів з його підтримки. Пошук шляхів виходу з ситуації,

що склалася у вітчизняній книговидавничій справі, вимагає ретельного дослідження та подальшого розроблення.

Література

1. *Афонин А.* Останься в живых [Електронний ресурс] // Бумага и жизнь. – № 1–2, 2008 г. – Доступно з: <http://uabooks.info/ua/book_market/general/?pid=3128>.
2. *Афонін О.* Динаміка змін у видавничій сфері України в умовах кризи у I півріччі 2009 року [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://uabooks.info/ua/book_market/analytics/?pid=3479>.
3. *Афонін О.* Караван іде? // Друкарство. – 2006. – № 3. – С. 5–14.
4. *Афонін О.* Проблеми, що хвилюють українських видавців і книгорозповсюджувачів [Електронний ресурс]. – 19.11.2008. – Доступно з: <<http://uabooks.info/ua/experts/?pid=3310>>.
5. *Коваль А.* Как обустроить книжный мир [Електронний ресурс] // Зеркало недели. – Доступно з: <<http://www.zn.ua/3000/3680/49770/>>.
6. *Коваль О.* Книжкова інфекція // Друкарство. – 2006. – № 3. – С. 15–16.
7. *Тимошик М.С.* Видавничий бізнес: Погляд журналіста, видавця, вченого. – К. : Наша культура і наука, 2005. – 328 с. (Серія "Бібліотека видавця, редактора, автора").
8. *Тимошик М.С.* Книга для автора, редактора, видавця : практ. посіб. – 2-ге вид., стереотипне. – К. : Наша культура і наука, 2006. – 560 с.
9. *Сенченко М.* Книгодрукування трьох слов'янських країн: Україна, Білорусь, Росія // Вісник книжкової палати. – 2008. – № 3 – С. 3–9.
10. *Сенченко М.* Основні тенденції випуску друкованої продукції у 2004 році в контексті інформаційної безпеки // Друкарство. – 2005. – № 3 – С. 15–24.
11. *Кузнякова Т.В.* Державне регулювання розвитку книговидання в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр. / Національна академія держ. управління при Президентові України. Харківський регіональний ін-т держ. управління. – Х., 2008. – 20 с.
12. *Копистинська І. М.* Тенденції сучасного вітчизняного книговидання: організаційний, тематичний та рекламно-промоційний аспекти (1991–2003 рр.): Дис... канд. філол. наук / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2004. – 223 арк. : рис. – Бібліогр. : арк. 186-201.
13. *Родик К.* Невивчені уроки Ситіна або "Гоголізація" триває. – Львів : Кальварія, 2000. – 176 с.
14. *Брати Капранови.* Книжкова революція [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www2.maidanua.org/news/view.php3?bn=maidan_free&trs=1&key=1139906882&first=&last>.
15. *Савицький В.* Леонід Фінкельштейн: "Замість книжкового ринку в Україні діє його міні-копія на рівні базарних яток" [Електронний ресурс] // КиївWeekly, 23–29 серпня 2007. – Доступно з: <http://www.fact.kiev.ua/articles/article_43/>.
16. *Афонін О.* Камо градеші, українська книго?! // Друкарство. – 2004. – № 5. – С. 8–10.
17. *Ганжа Л.* Олександра Коваль: "Що стосується книжки й читання, ми ніби й досі живемо в СРСР" [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – № 18 (597). – Доступно з: <<http://www.zn.kiev.ua/ie/show/597/53349/>>.
18. *Тимошик М.С.* Історія видавничої справи: підручник. – К. : Наша культура і наука, 2003. – 496 с.
19. *Глібчук У.* "Чи може слон з'їсти центнер помаранчів?" // Слово Просвіти [Електронний ресурс]. – ч. 6. – 8–14 лютого 2007 р. – Доступно з: <[http://www.nbu.gov.ua/infan/архiv/архiv0/2007/02/20/Слово%20Просвіти%20-%20ЧИ%20МОЖЕ%20СЛОН%20З'ЇСТИ%20ЦЕНТНЕР%20ПОМАРАНЧИВ".htm](http://www.nbu.gov.ua/infan/архiv/архiv0/2007/02/20/Слово%20Просвіти%20-%20ЧИ%20МОЖЕ%20СЛОН%20З'ЇСТИ%20ЦЕНТНЕР%20ПОМАРАНЧИВ)>.
20. Офіційний сайт Книжкової палати України [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.ukrbook.net/>
21. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Доступно з: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.
22. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – К. : Державний комітет статистики України, Видавництво "Консультант", 2008. – 572 с.
23. Офіційний сайт видавництва "Махаон Україна" [Електронний ресурс]. – Доступно з: <<http://www.machaon.kiev.ua>>.
24. Офіційний сайт видавництва "Ексмо" [Електронний ресурс]. – Доступно з: <<http://www.eksmo.ru>>.
25. Офіційний сайт видавництва "Азбука" [Електронний ресурс]. – Доступно з: <<http://www.azbooka.ru>>.
26. Офіційний сайт Топ-книги [Електронний ресурс]. – Доступно з: <<http://www.top-kniga.ru>>.

27. Друк України (1991–2003 рр.) : стат. зб. – К. : Кн. палата України, 1998.
28. Буряк С. Аналіз випуску друкованої продукції // Вісник книжкової палати. – 2006 (№ 4) та 2007 рр. (№ 5).
29. Кучина Н. Організація управління видавничою справою в Україні: історичний аспект // Вісник книжкової палати. – 2006. – № 2. – С. 8–10.
30. Кучина Н.І. Розвиток книговидавничої справи в незалежній Україні : автореф. дис... канд. іст. наук: 17.00.01 / Київський національний університет культури і мистецтв. – К., 2007. – 20 с.
31. Індутна К.І. Аналіз ефективності засобів державного регулювання видавничої справи в Україні // Вісник Черкаського університету. Серія Економічні науки / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – 2007. – С. 20–25.
32. Індутна К. Державне регулювання видавничої справи в Україні // Друкарство. – 2006. – №2 (67), березень-квітень. – С. 17–20.
33. Індутна К.І. Основні проблеми розвитку видавничо-поліграфічного комплексу України // Механізм збалансованого розвитку промислового потенціалу : зб. наук. пр. / НАН України, Об'єднаний ін-т економіки. – 2005. – С. 103–108.
34. Федеральный Закон "О государственной поддержке средств массовой информации и книгоиздания Российской Федерации" от 1 декабря 1995 года № 191-ФЗ.
35. Сіроженко В. Нові рекорди: основні статистичні показники російського книговидавання в 2007 році // Вісник книжкової палати. – 2008. – № 3 – С. 12–18.
36. Сенченко М. Книгодрукування трьох слов'янських країн: Україна, Білорусь, Росія // Вісник книжкової палати. – 2008. – № 4 – С. 3–6.
37. Росія: обсяг продажів книг – \$2 млрд. на рік. Книг на душу населення 4,5 на рік // Портал української книжкової індустрії [Електронний ресурс]. – Доступно з: <uabooks.info/ua/news/press_review/?pid=2773>.
38. Інформація про стан книговидавання в Україні. Держкомтелерадіо [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=54933&cat_id=34138>.
39. Інформаційно-аналітична довідка про стан книговидавання та книгорозповсюдження в Україні. Держкомтелерадіо. Департамент видавничої справи та преси [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=56973&cat_id=32827>.
40. Водозька С. Українська поліграфія в статистичному вимірі // Друкарство. – 2005. – № 2. – С. 14–18.
41. Литвак Э.Л. Перспективы развития целлюлозно-бумажного комплекса Украины [Електронний ресурс] // Ринок поліграф. продукції. – 2006. – № 7–8. – Доступно з: <http://www.rpp.com.ua/7_06Paper.htm>.
42. Указ Президента України "Про Державну програму розвитку національного книговидавання і преси на період до 2000 року" від 28.02.1995 р. № 158/95.
43. Швайка Л.А. Розвиток і регулювання видавничого підприємництва : монографія. – Львів: Українська академія друкарства, 2005. – 432 с.

Надійшла в редакцію
27.10.2009 р.